

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**KILDESKRIFT
SELSKABET**

|

100 ÅR

1877 - 1977

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER
TIL DANSK HISTORIE

KILDESKRIFTSSELSKABET

I

100 ÅR

1877-1977

KØBENHAVN
1977

INDHOLD

Indledning	5
Selskabets publikationer	13
Selskabets egne udgaver	15
Middelalderen	15
16.-17. århundrede	21
18.-19. århundrede	29
Reprografiske optryk	32
Reprografiske optryk af andre kildeudgaver	32
Reprografiske optryk af ældre værker af kildekarakter ..	32
Reprografiske optryk af fremstillinger af dansk historie ..	32
Samlinger af danske historikers afhandlinger og anmeldelser i reprografisk optryk	34
Hidtil utrykte afhandlinger af danske historikere	35
Selskabets medlemmer 1877-1977	37
Stiftende medlemmer	39
Indvalgte medlemmer	39
Selskabets styrelse 1932-1977	41

Indledning

Hundrede år er der i 1977 gået, siden en kreds af yngre danske historikere grundlagde Kildeskriftselskabet. Deres mål var et meget nøgternt og praktisk – det, der klart nok fremgik af Selskabets navn – men var dog båret af en umiskendelig idealisme. I pagt med grundtanken bag Selskabet som først og fremmest et praktisk arbejdsfællesskab har dets jubilæer ved de 50 og ved de 75 år ikke givet anledning til megen festlighed. Markeringen har hovedsagelig bestået i en kort status og oversigt over, hvad der var nået i den forløbne tid og hvordan. Denne tradition har det ikke været tanken at opgive ved de 100 år. Det her foreliggende lille skrift er da også i det væsentlige et katalog over Selskabets udgivelser gennem de 100 år, ikke en samlet skildring af dets virke i denne tid, men i det højeste et forsøg på at opridse nogle hovedtræk af dets vilkår og udvikling i de sidste 25 år siden 75 års jubilæet i 1952, der markeredes ved udsendelsen af Holger Hjelholts korte redegørelse om *Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie 1877 – 28. januar – 1952* (1952). Denne byggede på sin side videre på Kr. Erslevs foregående korte oversigt fra 50 års jubilæet *Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie i dets første 50 Aar 1877–1927* (1927).

Ved udarbejdelsen af kataloget over de 100 års kildeudgaver har man til forskel fra tidligere fortegnelser valgt at supplere de nøgne titler og øvrige bibliografiske oplysninger med korte beskrivelser af de enkelte udgaver til forklaring af deres karakter og betydning for arbejdet med dansk historie. Disse beskrivelser er i de fleste af de tilfælde, hvor udgiveren endnu lever, forfattet af denne. I andre tilfælde har særlig sagkyndige af Selskabets medlemmer eller dets sekretær påtaget sig beskrivelsen. Som i de foregående jubilæumshæfter er til de udgivne skrifter føjet de forberedte i de tilfælde, hvor forberedelserne er bragt så langt, at udgivelsen synes sikret inden for en overskuelig tid.

En derpå følgende liste over fotolitografiske optryk, såkaldte reprotryk, besørget af Selskabet siden 1969 viser en ny side af dets virke, nemlig et bidrag til ved hjælp af den i de seneste årtier udviklede reprografiske teknik at gøre sjældne ældre værker af kilde karakter, udsolgte kildeudgaver og vigtige fremstillinger af dansk historie let og billigt tilgængelige på ny for alle, der har brug for disse værker. Da en række af Selskabets egne publikationer i de senere år er blevet udsolgt, har denne virksomhed omfattet også en hel del af disse. De er dog ikke anført i listen over reprotryk, men medtaget i kataloget over Selskabets egne skrifter.

Ikke medtaget i hverken den ene eller den anden fortegnelse er den betydelige mængde af historisk forskningsmateriale – trykt og utrykt – som Selskabet i det sidste par år har gjort tilgængeligt på filmmikrokort. Der er i 1975 og 1977 udsendt særskilte prospekter og kataloger over denne del af Selskabets virksomhed og udgivelser. Det drejer sig om i alt omkring 2000 mikrokort indeholdende noget i retning af 150.000 sider.

Sidst i rækken af fortegnelser bringes lister over Selskabets medlemmer gennem alle de 100 år og over medlemmerne i styrelsen siden 1932, da Selskabets reviderede vedtægter bragte ledelsen på en fastere fod.

Tilbageblik på Selskabets virke og resultater gennem de 100 år og ikke mindst i de sidste 25 år kan give god grund til overvejelser af den stilling og de muligheder, udgivelsen af historiske kilder har haft i den tid, har i dag og kan ventes at få i fremtiden. Det kan næppe undgås, at det først falder i øjnene, at Selskabets resultater målt i antallet af trykte bind af nye kildeudgaver ikke i de sidste 25 år – eller vel snarere siden begyndelsen af den 2. verdenskrig – har kunnet holde trit med dets udgivelser i de foregående perioder. Især 1940'erne, 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne frembyder i så henseende et lidt mistrøstigt billede. De sidste 10–15 år har ganske vist bragt udgavemængden tilbage på et mere normalt plan, men dog kun så den lige har nået gennemsnittet fra tidligere tider. I de sidste 25 år er der udsendt i alt 17 bind af nye kildeudgaver, deraf 11 bind i periodens sidste halvdel siden 1964.

Årsagerne til vanskeligheden ved at holde farten lå i begyndelsen måske mest i besvær med at skaffe bevillinger til større nye opgaver. Dette syntes at forklare forholdet i de økonomisk brydsomme år i 1930'erne og 1940'erne. I de senere år, hvor bevillingsmulighederne igen blev bedre, er det derimod snarere en svigtende tilgang af nye udgivere, der har været hovedårsagen til stagnationen. Kun ret få yngre historikere har fundet interesse i at kaste sig over kildeudgivelse i den krævende og systematiske form, som har præget en meget stor del af Kildeskriftselskabets virksomhed siden stiftelsen. Det har været mere fristende og vel ofte også mere lønnende at give sig i kast med eget forskningsarbejde eller at lade sig opluge af universiteters, gymnasiers og andre institutioners stærke behov for udvidelse af deres videnskabeligt uddannede personale til at udfylde de seneste 10–15 års voldsomme ekspansion på disse felter. Yderligere har de gamle udgiverselskaber fået konkurrence af flere nye, der måske til dels havde bedre vilkår, dels besad det nyskabtes større friskhed og tiltrækningskraft. Trykket af traditionens træghed har Kildeskriftselskabet i denne situation ikke gjort noget særligt for at føre sig frem i konkurrencen, men stolet på bærekraften i de overleverede værdier. De resultater, det fortsat lykkedes det at opnå, blev herved hovedsagelig præget af ældre udgivergenerationer, som var kommet ind på dette arbejdsområde under væsentlig andre forudsætninger, og af enkelte yngre, der inden for Selskabets rammer fandt acceptable betingelser for løsning af bestemte udgivelsesopgaver, som knyttede sig nært til deres historiske forskningsområder. Men måske er det netop i en situation som denne særlig vigtigt at have gamle udgiverselskaber, der kan holde sammen på det, der er opbygget gennem generationer og århundreder, sikre tradition og kontinuitet og videregive disse værdier sammen med arbejdsopgaverne til den kreds af yngre, som har vilje til at fortsætte i sporet.

Et fast træk i tidligere tilbageblik på Kildeskriftselskabets virke har været konstateringen – vist med et mærkbart stænk af beklagelse eller skuffelse – af, at man ikke har været i stand til at følge en samlet plan for udgivelsesarbejdet, fordi man altid har måttet regne med de kræfter, der var til stede, og de opgaver, de egnede sig til og var villige til at tage op. Dette har – bl.a.

på grund af det netop anførte om bevillinger og tilgangen af udgivere – ikke ændret sig i de seneste 25 år. Og dog er der taget hul på nye store opgaver, der, hvis de havde kunnet gennemføres i et hurtigere tempo og større omfang, ville have bidraget meget til en mere systematisk dækning af flere væsentlige mangler i vort publicerede kildemateriale. Det er nok at pege på den udgivne halve snes bind på områder som *Det Kgl. Rettertings Domme og Rignens Forfølgninger fra Christian III's Tid I–II* (1959–69), *Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid I–II*, 1–2 (1959–75) og *Ældre Danske Rådstueprotokoller og Bytingbøger* fra nogle af de vigtigste købstæder i de tre hovedlande i det 16. århundredes Danmark (5 bind, 1965–74). Når de gode begyndelser i flere tilfælde endnu ikke har kunnet følges af de ønskede fuldendelser, må det nok tages som et bevis på, at Selskabets traditionelle organisation og arbejdsform sammen med de fleste af dets udgiveres bundethed af hovedstillinger på andre arbejdsområder har udgjort for stærke hindringer for gennemførelsen af en samlet planlægning af Selskabets virksomhed for udgivelse af kilder i den klassiske form.

Et vigtigt og iøjnefaldende træk i udviklingen af dansk videnskabs organisation og rammer igennem den sidste menneskealder har været dens hurtige spredning ud over hele landet. Fra en udpræget koncentration i København – for Kildeskriftselskabets vedkommende manifesteret ved en indtil 1932 gældende vedtægtsbestemmelse om, at medlemmerne skulle være bosat i hovedstaden – er der ved oprettelsen af nye universiteter og ved flere andre udviklingslinier sket en stærk decentralisering, der har bevirket, at de historiske videnskabers dyrkere nu findes ret jævnt fordelt i alle dele af landet. Kildeskriftselskabets medlemskreds har i de senere år afspejlet denne udvikling. Dets medlemmer og aktive udgivere og tilsynsførende har været at finde i alle landsdele og endog uden for rigets nuværende grænser, i Malmø og Flensborg. Samtidig er også dets trykkeriforbindelser blevet at søge uden for Københavns volde, idet mange trykningsarbejder er flyttet til billigere og pålideligere trykkerier så langt væk fra hovedstaden som i Esbjerg, Viborg og Thisted.

Denne udvidelse af det geografiske arbejdsfelt er fulgt af en næsten eksplosiv vækst i de senere år i antallet af forskere, studerende og andre, der har brug for Kildeskriftselskabets publikationer og for historisk videnskabelig litteratur og forskningsmateriale i det hele taget. Udviklingen måtte allerede i løbet af 1960'erne erkendes at have skabt hidtil næsten ukendte problemer for dem, der arbejdede med dansk historie, og ganske særlig for den yngre generation og de helt nye i faget. Vigtige historiske værker, der næsten som en selvfølge havde været at finde i de ældres private arbejdsbiblioteker, blev det for de yngre næsten umuligt at erhverve til øje, og selv i de offentlige biblioteker blev de under det stigende lånerpres vanskelige at få til rådighed som lån.

De to her nævnte udviklingstendenser skabte store nye behov for udgivelsesaktiviteter til bistand for arbejdet med dansk historie. Andre udviklingslinier på tekniske og økonomiske områder påvirkede samtidig stærkt mulighederne for at dække behovene. På den ene side indskrænkede en kraftig og varig prisstigning på traditionelt bogtryk i høj grad mulighederne for at udvide eller blot opretholde udgivelsen af kilder i den tilvante bogtrykkform. Deroverfor stod imidlertid, at den tekniske udvikling skabte større mulig-

heder end nogen sinde før for at anvende nye og enklere produktionsmetoder til en billigere fremstilling af bogtekst og -tryk, navnlig reprotryk af eksisterende forlæg, og at de mikrografiske metoder åbnede vide perspektiver for fremlæggelse i hidtil ukendt omfang af historisk dokumentationsmateriale i råform.

For Kildeskriftselskabet måtte det være naturligt at overveje sin stilling og sine eventuelle forpligtelser over for de nye behov og muligheder, der her er skitseret. Det har Selskabet gjort og som en følge af overvejelserne gennem den sidste halve snes år søgt at yde sit bidrag til at løse de nye problemer med nye metoder. På grundlag af et programoplæg fra 1965 og vedtagelser af styrelsesforslag i 1969 er der sket en række nyskabelser i Selskabets virkeform, der er gennemført én for én, men således at den ene bygger på den anden, og de alle udgør et samlet hele.

Det først fornødne var at skabe det praktiske arbejdsapparat. Det skete i 1968–69 ved oprettelsen af et fast kontor for Selskabet i form af et af Statens Humanistiske Forskningsråd støttet servicekontor fælles med Det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og fra 1972 tillige med Landbohistorisk Selskab. Kontoret skulle dels bistå Selskabets styrelse og udgivere i deres arbejde, dels fungere som dets forlags- og salgskontor, da det blev nødvendigt og praktisk, at Selskabet selv overtog salget af sine publikationer som eget forlag.

Opbygningen af et selvstændigt og effektivt salgsapparat var en absolut forudsætning ikke mindst for løsningen af den omfattende nye opgave, Selskabet fra 1969 tog på sig som et naturligt emnebeslægtet tillægsområde til den vedtægtsbestemte kildeudgivelse, nemlig at sørge for uændrede optryk reprints eller reprotryk – af et så stort antal som muligt af de ældre værker, der er af central betydning for dansk historisk arbejde, men som var udsolgte og vanskelige at opdrive. Ved hjælp af fondstilskud, men dog helt overvejende på grundlag af en stor afsætning af disse reprotryk og af Selskabets øvrige publikationer mest ved direkte salg gennem subscriptionsklub til en fast kundekreds, der gradvis opbyggedes, lykkedes det i løbet af kort tid at få god gænge i denne nye virksomhed og at få den sat i system, så den blev til gavn både for videnskaben, undervisningen ved universiteter og højere skoler og for den almene historiske interesse langt ud over faghistorikernes kreds. Siden 1969 har Selskabet på denne måde kunnet genudgive ca. 75 bind i oplag på mellem ca. 600 og ca. 2000 eksemplarer, fordelt på dets egne kildeudgaver, andres kildeudgaver, ældre værker af kildekarakter og klassiske fremstillinger af dansk historie. Et helt lille bibliotek omfattende en række af de vigtigste værker for studiet af Danmarks historie er herved stillet til rådighed for almenheden på ny og til meget favorable priser. Aktiviteten kulminerede i 1975 med udsendelse af ca. 20 større og mindre bind. Bortfald af fondsstøtte og en stærk tapning af Selskabets reserver førte til en midlertidig standsning af denne del af virksomheden gennem det meste af 1976. Den er dog på det seneste genoptaget og udvidet med genudgivelse af samlinger af nogle af vore kendteste historikeres spredte afhandlinger og anmeldelser. Ved siden af den betydning, dette initiativ har haft i sig selv, er der næppe tvivl om, at det i nogen grad har virket som eksempel og opmuntring for andre, der i de seneste år har taget lignende virksomhed op på forskellige historiske særområder.

Samtidig med at Selskabet i 1969 vedtog at gå ind for reprotrykvisdomheden, gav det sin styrelse frihed til at prøve et andet nyt område, som havde været overvejet i nogle år, og som syntes at give plads for en drastisk udvidelse af mulighederne for at tilbyde store mængder af kilde- og andet studiemateriale til særlig interesserede, som var villige til at følge teknikken ad nye veje. Mikrofilmteknikken var ingenlunde ny, men var i Danmark hidtil så at sige ikke blevet anvendt som udgivelsesmiddel. Den mikrofilmform, der til dette formål var at foretrække, nemlig mikrokort (microfiches), var desuden endnu knap nok gjort kendt her i landet og overhovedet næppe noget sted i verden taget almindeligt i brug til det formål, Kildeskriftselskabet overvejede at bruge den til, nemlig til spredning af mikrokopier af både trykt og håndskrevet materiale blandt en bredere kreds af brugere. Da denne form syntes at være den eneste mulighed for på økonomisk overkommelig vis at stille et virkelig stort kildemateriale til rådighed for både private brugere og for mindre institutioner af forskellig art spredt ud over hele landet og det uden at forudsætte adgang til store og dyre apparater til læsning af filmene, var det den mikroform, Selskabet måtte bygge sine planer på. Flere års omfattende undersøgelser og forberedelser var nødvendige for at kunne iværksætte et projekt, der samlede alle sider af sagen, så en rimelig mængde materiale på mikrokort og egnede, billige læseapparater kunne udbydes under ét. Ved hjælp af bevillinger fra Statens Humanistiske Forskningsråd, der gav mulighed for indkøb af det nødvendige produktionsudstyr og for igangsætning af fremstillingen af mikrokortene, var man i slutningen af 1975 nået så langt, at man kunne udsende prospekt og indbydelse til Selskabets bogkunderkreds og enkelte andre mindre kredse til køb af læseapparater og mikrokort. Af læseapparater kunne man tilbyde at levere et lille, netop introduceret apparat af japansk fabrikat, som syntes ret tilfredsstillende til personlig brug og til brug i mindre institutioner eller til decentraliseret anvendelse i større, og som i kraft af samlet indkøb kunne sælges af Selskabet uden egentlig avance til en meget favorabel særpris. Af mikrokort var der produceret godt 500 numre af forskellig trykt historisk litteratur, navnlig på grundlæggende områder som bibliografi, arkivvæsen og tidsskrifter, samt ca. 500 andre af ikke publiceret materiale såsom arkivregistraturer, håndskrevne etater o.l. Modtagelsen blandt køberne var vel ikke overvældende, men absolut positiv, så man meget snart havde bortsolgt næsten alle lagre af fremstillede kopier af mikrokortene og løb ind i vanskeligheder ved at holde trit med efterspørgselen ved produktion af nye kopier. De mange tekniske og organisatoriske vanskeligheder, der havde været at kæmpe med i det par år, hvor opbygningen og indkøringen af systemet stod på, syntes imidlertid i begyndelsen af 1976 i hovedsagen overvundne, og man mente at stå over for i større omfang at skulle indhøste udbyttet af investeringerne og møjen. Desværre var det åbenbart ikke lykkedes at skabe forståelse for dette eller tilstrækkelig tiltro til fremtidsmulighederne for planen hos de hidtidige bevillingsydere. Fra foråret 1976 standsedes alle bevillinger. Selskabet har derfor siden kun kunnet fortsætte arbejdet på dette område i det beskednere omfang, som dets egne meget begrænsede midler tillod. Man har dog søgt at fastholde planen, og det er lykkedes at få optaget endnu omkring et tusind mikrokort med vigtigt trykt kildemateriale, utrykte arkivregistraturer o.l. og at få fremstillet nye oplag af kopier af både disse

og de ældre optagelser, så man kan fejre 100-året passende arbejdsaktivt og fremtidsvendt ved bl.a. at tilbyde alle interesserede dette nye mikroformsystem i forbedret og udvidet skikkelse. Desværre har bortfaldet af bevillingsstøtte dog gjort det nødvendigt at hæve priserne på kopikortene væsentligt. Det har den kedelige virkning at forringe et af de største perspektiver ved dem, nemlig at den enkelte private bruger ved udstrakte køb af billige kopikort let i sine egne omgivelser kan opbygge et stort referencemateriale i mikroform også ud over sine snævrere specialinteresser. Først derved får systemet sin fulde værdi. Selskabet vil dog trods alle vanskeligheder søge i videst muligt omfang at videreføre dette arbejde og efter evne på ny udvide det samt holde priserne på kopikortene så lavt som forsvarligt, så de kan få en betydelig udbredelse. Rigtigheden i tanken synes at bekræftes ved, at der på det sidste stadig flere steder i udlandet igangsættes projekter til udgivelse af mangeartet historisk kildemateriale på filmmikrokort svarende til Kildeskriftselskabets plan, der nok i sin ambition også i en international sammenhæng var ret avanceret.

De i 1969 på grundlag af oplæg fra 1965 vedtagne forsøgsområder omfattede endnu et. Styrelsen bemyndigedes til at iværksætte forsøg med fremstilling af »sats« eller bogtryk lignende reproforlæg ved hjælp af en del af de mange mere kontororienterede tekniske hjælpemidler hertil, som er blevet udviklet i løbet af de seneste årtier. Tanken hermed var at søge udgivelsen af kilder i den efterhånden meget dyre klassiske bogtrykteknik suppleret med en mærkbart billigere, som dog ville tillade opretholdelsen af det meste af den forfinede editionsform, som var udviklet på basis af den klassiske teknik, og derved gøre det muligt at anvende denne form på et væsentlig større materiale end ellers. Et andet led i disse planer var, at man ved anvendelsen af moderne let udstyr til fremstilling af sådan reprotokst ville kunne lave denne i selve det videnskabelige kontor- eller institutmiljø ved hjælp af udgiverne selv eller deres velindlærte assistenter og derved tit spare dyre manuskriptrenskrivninger og korrekturomgange, som er nødvendige, når arbejdet skal ske på klassisk vis ved grafisk uddannet personale i fjerne trykkerier. Der er i løbet af det sidste års tid eller to ved løsningen af en ny type af opgaver, nemlig udgivelse af hidtil utrykte historiske afhandlinger, foretaget sådanne forsøgsskrivninger med anvendelse af helt ny teknik, men erfaringerne er endnu ikke så store eller lovende, at det tør siges, om man har fundet den mest egnede teknik. Snarest vil der være brug for nye forsøg med flere tekniske systemer, før sikrere slutninger kan drages. Det synes dog allerede nu klart nok bevist, at udskrivningen af selve trykgrundlaget på det videnskabelige arbejdssted og i nær tilknytning til det videnskabeligt ansvarlige udgiver- eller redaktørpersonale ofte kan lade sig gøre og vil frembyde betydelige fordele og besparelser. Det vil derfor nok være hensigtsmæssigt, at Selskabet før at vinde sikrere erfaringer, der kan tjene til en mere konkret planlægning, søger at videreføre de forsøg, der er igangsat på dette felt.

Endnu en ny teknik til forøgelse af kildeudgivelsens fremtidige muligheder har været inde i overvejelserne, om end kun på et løst og foreløbigt grundlag. Der tænkes på den i de sidste 10–20 år på mange andre felter så stærkt udnyttede elektroniske data-behandling eller datamatiske teknik. De betydelige krav, denne stiller til materiel og planlægning, sammen med den hastige tekniske udvikling på området har imidlertid hidtil holdt Selskabets

styrelse tilbage fra at gå ind i mere konkrete overvejelser om at foretage forsøg på dette felt. Der er dog næppe tvivl om, at der også på kildeudgivelsens og beslægtede områder er rige muligheder for ved hjælp af denne teknik at løse opgaver, som det hidtil ikke har været muligt at gå i gang med ved andre midler. Navnlig bibliografisk prægede opgaver, repertorieudarbejdelser, registersammenføringer o.l., men overhovedet opgaver, der kræver meget sorterings- og ajourføringsarbejde af et stort antal oplysninger synes egnede emner hertil. Da samtidig mikrografiske former, særlig datamatfremstillede mikrokort foreløbig synes at være det mest realistiske udgavemiddel til en spredning i bredere kredse af behandlinger af indholdet i sådanne større elektroniske datasystemer, kan der blive tale om at søge opgaver løst i et samvirke mellem datamatisk teknik og Selskabets igangværende udnyttelse af mikrofilmteknikken til spredning af affotograferede trykte og utrykte forlæg.

De forskellige her nævnte forsøg på ved udnyttelse af anden teknik og andre metoder end de tilvante at udvide Kildeskriftselskabets virkefelt er udtryk for et vist opbrud fra en ret statisk tilstand, der har præget Selskabets arbejdsform og hele virke i langt den største del af dets levetid. Formålet har ikke været at opgive ældre metoder, der i deres form er stærkt perfektionerede, men på de store felter, hvor de ikke slår til, at supplere dem med nye, der vel endnu ikke har fundet deres endelige form, men som det synes urådligt at lade være uprøvede, når man vil søge at dække nye tiders ændrede og udvidede behov for fremlæggelse for den historiske forskning af dens vigtigste arbejdsmaterialer. Fristelsen til blot at lade alt blive ved det gamle kunne ellers være stor. Udviklingen på de berørte felter har nemlig i de seneste årtier været så stærk, at den er vanskelig at følge og navnlig vanskelig at forudse i sine kommende faser. For den, der vil gå aktivt ind i udnyttelsen af det nye, er udsigten til at gøre det uden fejlgreb og skuffelser derfor ringe, risikoen for at møde en mer eller mindre overbærende eftertids bedreviden stor. Her kan tanken på de vanskeligheder og tvivl, Selskabets stiftere for 100 år siden måtte overvinde for at skabe fodfæste for deres dengang nye og usikre forehavende, yde trøst. Som da må også nu det nye og usikre finde sine troende og arbejdsvillige tilhængere for at kunne bevise sit værd.

Det er tidligere omtalt, at mangelen på en samlet planlægning af Kildeskriftselskabets udgivelsesarbejde – som vist havde været stifternes tanke – flere gange i dets tilværelse har givet anledning til overvejelser og beklagelser. Tilløb til at forsøge en sådan planlægning har der vel også været, men omstændighederne har som nævnt været for stærkt til hinder. Tilkomsten i de seneste år af de nye grene af Selskabets virksomhed har på ny gjort planlægningsbehovet stærkt følt. Det er jo nu ikke længere blot et spørgsmål om planlægning af den gammelkendte form for udgivelse, men om en samstemt planlægning af sådanne primærudgaver med reprotryk af ældre kildetekster og fremstillinger fra en senere tid samt med mulig udsendelse af store mængder af materiale i råform på filmmikrokort. Planlægningen for disse nye udgivelsesformer kunne stort set overlades til styrelsen i deres første år, hvor meget måtte have forsøgets præg, og hvor det gjaldt om at komme i gang i et overvældende stort materiale, der rummede så mange sikre behov

at vælge imellem, at mulighederne for at skønne forkert ikke var synderlig farlige. Efterhånden som man nåede en fastere eksistens af det nye og efter en dækning af de mest utvivlsomme mangler kom til situationer, hvor valget mellem foreliggende muligheder var mere prekært, måtte behovet for at inddrage den bredere sagkundskab blandt Selskabets medlemmer vokse.

Efter at der på ny var peget på mangelen af en samlet plan for Selskabets virke og på, at store centrale opgaver ventede på at blive løst, har Selskabet i et særligt møde herom i slutningen af 1975 drøftet, hvad det burde og kunne gøre for at råde bod herpå. Det vedtoges at nedsætte flere specialistudvalg af Selskabets medlemmer, der skulle drøfte behov og muligheder på forskellige tids- og emneområder. I første omgang lykkedes det kun at bestemme to udvalg, nemlig om henholdsvis dansk middelalderhistorie og om det 16.-18. århundredes historie, medens to andre udvalg om det 19.-20. århundredes historie og om dansk kolonihistorie foreløbig har måttet udskydes en tid for at samle egnede kræfter. I de to udvalg, der realiseredes, er der i foråret 1976 holdt en række møder, som resulterede i, at begge udvalg til Selskabet har afgivet udførlige indstillinger om en planlægning af Selskabets samlede virksomhed på deres område eller i hvert fald om hovedlinier herfor i de nærmeste år med angivelse og prioritering af en række vigtige opgaver, som det må være Selskabets mål at bidrage til – eventuelt i samarbejde med andre udgivelseskaber – at få sat i værk frem for andre mere tilfældige og formentlig mindre betydningsfulde opgaver. Samtidig er der taget stilling til, hvorledes de enkelte opgaver bør fordeles mellem de udgivelsesformer og -teknikker, Selskabet efter de seneste års forsøgsvirksomhed for tiden kan vælge imellem.

Med de svagheder og tvivl om gennemførligheden, der altid vil være ved sådanne helhedsplanlægninger for videnskabelige selskaber, hvis skrøbeligheder er så store som de menneskers, hvoraf de er sammensatte, er der dog utvivlsomt for Kildeskriftselskabet en betydelig værdi ved de udarbejdede planer og oversigter. Planlægningen bør derfor også søges fuldstændiggjort ved gennemførelse af det tilsvarende arbejde på de øvrige udpegede områder og måske på endnu flere. Værdien ligger først og fremmest i, at planerne – trods skitsepræg hist og her – sætter mål for Selskabets arbejde, som kan udgøre en fastere rettesnor end hidtil for vurderingen af indkomne forslag og for styrelsens bestræbelser på at lede arbejdet i bestemte retninger. Vigtigst er det dog, at der dermed både indad og udadtil er givet vidnesbyrd om og bekræftelse på, at Selskabet ingenlunde er blevet mæt af dage, men tværtimod fortsat har mod på de mange opgaver, det ikke lykkedes det at løse i dets første 100 år. Ved i jubilæumsgave at give sig selv en stærk udfordring til videre virke i de kommende tider har det tilkendegivet, at det erkender sine fortsatte forpligtelser på det arvede grundlag og indbyder danske historikere til at støtte det i løsningen af store nye opgaver, der ikke kræver mindre initiativ, udholdenhed og optimisme, end der krævedes af Selskabets stiftere for 100 år siden.

Selskabets publikationer

Selskabets egne udgaver

Middelalderen

Annales Danici medii ævi, udgivne ved Ellen Jørgensen. 1920. Udsolgt. (ISBN 87 7500 055 5)

Middelalderens 26 latinske annaler fra Danmark er her udgivet meget kyndigt og efter moderne principper. Tidsmæssigt omfattes årene 1130–1389 (da årbogstraditionen uddør). Små notitser fra Peder Olsens samlinger går dog frem til 1511. Fremtrædende er Rydårbogen, der opregner talløse danske sagnkonger og slutter 1288. Slesvigårbogen (til 1268) er alene om en række notitser fra grænselandet. Også Lundeårbogen (til 1307) er interessant, mest ved sin markante politiske stillingtagen, en ting der også bemærkes i Skånske årbog til 1389. Et par dansk-svenske årbøger er medtaget foruden det fornemste stykke, den yngre sjællandske årbog til 1363. Her gives en sagligt og politisk set højst interessant skildring af Valdemar 4. Atterdag, konge fra 1340.

En ny udgave af Danmarks middelalderlige annaler ved Erik Kroman ventes udsendt i 1977. Den omfatter såvel de latinske som de danske årbøger. For hver enkelt årbog redegøres der i indledninger for overlevering, historie og afhængighed, ligesom der bringes udførlige litteraturhenvisninger.

Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi, udgivne ved M. Cl. Gertz. 1.–2. bind. 1917–22. Udsolgt. Reprotryk 1970. 90 kr. indb. (ISBN 87 7500 418 6)

De to bind omfatter en lang række mindre skrifter fra dansk middelalder, ofte med noget af det for historikeren værdifuldeste stof. I bind 1 findes følgende: Roskildekroniken fortæller dansk historie til henad 1140, mens Lejrekroniken samler sig om sagnene. Sven Aggesen skrev omved 1185 bl. a. sit skrift om hirden og sin danske kongegenealogi. Den kan jævnføres med abbed Vilhelm af Æbelholts kongegenealogi til brug i Frankrig fra 1193. En forkortet Saxo meddeles som historiske digte. – I bind 2 findes den ældre sjællandske krønike (til 1307), et tillæg om mirakler i Slesvig Domkirke, de lundensiske ærkebispers krønike samt forskellige klostres historie. Både sønderjyske og nørrejyske klostre er repræsenteret. I bisp Gunners levned fortælleres bl. a. om hans studietid i Paris. Franciskanernes og Dominikanernes historie berettes i hovedtræk, stadig med tilknytning til Tyskland og Italien og med udblik over tillem্পning til Norge og Sverige. Hyldestskriftet til dronning Emma, Knud den Stores gemalinde. Et skrift om nogle danskes pilgrimstogt handler mest om oplevelserne i Norge. – Foruden med navneregistre rundes der af med et gloseregister til latinske ord og vendinger.

Vitae Sanctorum Danorum, udgivne ved M. Cl. Gertz. 1908–12. Udsolgt. (ISBN 87 7500 043 1)

De talrige spredte tekster om danske helgener er samlet af M. Cl. Gertz og udgivet med talrige oplysninger i variantapparat og indledninger. Ni helgeners levnedes og mirakler er gengivet, deriblandt de tre paveligt kanoniserede: Skt. Knud hertug, Skt. Knud konge og Skt. Vilhelm af Æbelholt, den sidste en indvandret franskmænd, hvis tid i Frankrig også berøres. Skt. Tødger skal have været fra Thüringen og er den ældste lokalhelgen i Danmark. Skt. Knud hertugs helgenhistorie har tilknytning til grænseland, specielt til byen Slesvig, og til Nordtyskland, mens den yngste i denne tekstsamling Skt. Erik (+ 1250) særlig udmærker sig ved de mange fornemme besøgende, der kom til hans grav i Ringsted. Her er både svenske og norske gæster. Forskellige træk berettes om dem, både af historisk og kulturhistorisk art. Foruden med navneregistre afsluttes der med et gloseregister til de sjældnere latinske ord.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger og Nekrologium, udgivne ved C. Weeke. 1884–89. Udsolgt. (ISBN 87 7500 011 3) Reprotryk 1973. 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 424 0)

Lunde domkapitels gavebøger er her mønstergyldigt udgivne ved den palæografisk kyndige C. Weeke. Den ældste gavebog medtager notitser fra Necrologium Lundense og går i sit eget anlæg tilbage til 1145. Den slutter med år 1410. Den yngre gavebog omspænder tiden fra 1268–1352. – Det er et mylder af vigtige oplysninger, der indeholdes i udgaven, mest om stiftsbyen Lund og Skåne, Halland og Blekinge, men også med udblik til Sjælland, Bornholm o.s.v. Et utal af væsentlige personalhistoriske notitser findes i udgaven, alle omhyggeligt dateret af den skriftkyndige udgiver. Ved sit rige navnestof er udgaven en guldgrube for filologer.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved O. Nielsen. 1880–1881. Udsolgt. (ISBN 87 7500 009 1) Reprotryk. 1973. 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 423 2)

I 1512 attesterede en pavelig udsending rigtigheden af de i Codex Esromensis afskrevne aktstykker i alt 259. Heri er inkluderet en meget oplysende fortegnelse over *annuales pensiones* år 1497, der også medtager indtægterne af klostrets gods i Halland år 1512 (samt af Sorø klostres hallandske gods). Et tillæg på 10 aktstykker, der er overleveret andetsteds, afslutter udgaven. – Tidsmæssigt spænder udgaven over tiden 1144–1514, altså det meste af Esrom Klosters historie. Det er den mest komplette brevbog, der haves fra et dansk cistercienserkloster fra middelalderen, og den er særlig repræsentativ ved at rumme 24 aktstykker fra 1151–1200, altså fra en meget gammel tid. Privilegierækken fra de danske konger er simpelthen enestående. Udgaven afsluttes med et register, der er særlig nyttigt ved også at medtage vigtigere sagforhold i de udgivne diplomer.

Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen, udgivne ved C. Nyrop. 1.–2. bind. 1895–1904. Udsolgt. (ISBN 87 7500 035 0)

Udgaven rummer et enestående bidrag til bysamfundenes historie fra Valdemarstidens værnegilder, hvor de giver love for gruppeorganisationer, der står slægtssamfundet nærmere end landskabslovene, til senmiddelalderens stænderdelte gildearter, hvor det gensidige værn er afløst af selskabelige eller faglige funktioner: fromme broderskaber, præstekalenter og købmandsgilder samt håndværkerlav. Man føler en samfundsinstitution under udvikling og omformning og får et levende indblik i købstædernes sociale lagdeling, mest indgående for Flensborg og Malmø med hver op imod en snes gildelove og lavsskræer.

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved Kr. Erslev, William Christensen og Anna Hude. 1.–4. bind. 1894–1912. Udsolgt. (ISBN 87 7500 029 6)

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Series secunda. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. 2. række, udgivet ved William Christensen. 1.–9. bind. 1928–39. 360 kr. (ISBN 87 7500 065 2)

Repertoriets er den største opgave, det hidtil er lykkedes for Selskabet at bringe til afslutning. Det varede nøjagtigt 50 år at gennemføre planen fra vedtagelsen af 1. række i 1888 til udsendelsen af 2. rækkes afsluttende registerbind i 1938. Af de i alt 13 bind er 10 tekstbind, og stort set er den enorme arbejdspræstation udført af enkeltpersoner.

Da Grams og Langebeks planer om en samlet udgave af Danmarks middelalderbreve i et *Diplomatarium* fortsat måtte forblive en ønskedrøm, udviklede Kr. Erslev i stedet den tanke at udsende et oversigtsværk over den samlede brevmasse fra ca. 1100 til 1450. Værket skulle bringe henvisninger til tryksteder og for seglenes vedkommende til sigilværkerne samt meddele nødvendige arkivalske oplysninger. For den utrykte halvdel af brevmassen skulle tillige bringes fyldige udtog af brevets tekst. Planen blev i 1887 forelagt Videnskabernes Selskabs Regestakommission, som ikke turde påtage sig opgaven, men skaffede penge til et forberedende arbejde. Kr. Erslev ønskede at løse opgaven i fællesskab med Anna Hude og William Christensen. Det endelige manuskript blev dog udarbejdet af Kr. Erslev alene, da først Anna Hude og i 1893 også Will. Christensen måtte trække sig tilbage på grund af manglende tid. 1895, 1896 og 1902 afsluttedes trykningen af de tre tekstbind (–1350, 1351–1400 og 1401–50), først 10 år senere forelå rettelser og tilføjelser, arkivoversigter samt sted- og personregistre.

Under arbejdet var der naturligt opstået ønsket om en fortsættelse, der skulle føre værket frem til middelalderens slutning, konkretiseret i kong Hans' død febr. 1513. Will. Christensen, der i 1912 i vrede havde forladt sin

arkivstilling, var i de første år optaget af missive-udgaven, men påtog sig derefter udgivelsen af Repertoriet, hvis 2. række blev vedtaget 20. febr. 1915. Året efter blev Kr. Erslev rigsarkivar og kaldte straks Will. Christensen tilbage til arkivtjenesten, så der gik næsten 12 år, inden første bind kunne udkomme. Men så gik det slag i slag, det afsluttende tekstbind, omfattende tidsrummet 1511–1513 20/2 og udaterede breve fra hele perioden, udsendtes 1935, arkivoversigter og registre i løbet af de følgende 3 år. Hele arbejdet bortset fra registre og en del seglbeskrivelser påhvilede alene William Christensen.

Begge rækker er i princippet begrænset til dokumenter, der arkivalisk set hørte hjemme i det middelalderlige Danmark, dvs. indkomne breve – såvel originaler som afskrifter – og samtidige kopier af el. koncepter til udgående breve. For Rügen og Gotland er kun medtaget breve vedr. forholdet til den danske centralstyrelse, mens en helt entydig afgrænsning ikke har kunnet gennemføres for Slesvig-Holsten og Norge-Sverige, og her er der til dels fulgt forskellige retningslinier i de to rækker. (En nøjere redegørelse herfor findes i 2. rk., bd. 1 s. VI–IX).

I 1. række er brev/dokument opfattet snævrere, så at gilde- og lavsskråer, forordninger og stadsretter er udeladt, med mindre selve originalen er bevaret.

Ufuldstændigt daterede breve rubriceres i 1. række under »dag?« el. »uden dag«, hvortil 2. række føjer gruppen »uvis dag«. Sådanne breve søges altid sidst i den pågældende årgang. I 1. række er helt udaterede breve fordelt på de enkelte bind, mens de i 2. række er samlet i bd. 7 og grupperet noget anderledes.

Inden for hver række anvendes fortløbende nummerering. 1. række har godt 8000 numre, hvortil kommer 700 udaterede breve og en del tillæg – i alt ca. 9000 breve. 2. række medtager de udaterede breve i den fortløbende nummerrække, der standser ved 13142. For begge rækker gælder, at brevogsafskrifter og registraturudtog ikke er nummereret, men findes som tillæg sidst i hver årgang; dette gælder sædvanligvis kun for de registraturer, der er trykt i »Ældste danske Archivregistraturer«, 1. række har udnyttet bd. I–IV, 2. række tillige bd. V.

Udover den noget bredere afgrænsning i 2. række kan der være grund til at gøre opmærksom på, at arkivbetegnelserne i 2. række er de nugældende, mens de i 1. række er forældede.

Et af hovedformålene med Repertoriet var, at det ved at tjene som en samlet oversigt over vort kendskab til den middelalderlige brevmasse – dette dog med en snævrere afgrænsning end i Regesta og Diplomatarium Danicum – skulle medvirke til at overflødig gøre sig selv. Dette ønske og mål er blevet opfyldt på visse punkter. Inden for den sidste menneskealder er det lykkedes at virkeliggøre Diplomatarium Danicum, således at Repertoriets 1. bd. og de første 100 sider af bd. 2 i dag er overflødige – el. rettere om et par år, når det sidste hul i Diplomatiariets 1. række er lukket. Dernæst er de to rækker forskellige holdning til stadsretter og byprivilegier afhjulpet gennem Erik Kromans 5-bindes udgave af »Danmarks gamle Købstadslovgivning« (for Sprog- og Litteraturselskabet), og de manglende gilde- og lavsskråer i 1. række kan findes i Selskabets egen udgave af Gilde- og Lavsskråer, selv om denne udgave i dag må anses for meget utilfredsstillende. Endelig

findes fuldstændige tekster til ærkestiftets breve 1420–1512 i det af Lauritz Weibull udgivne Diplomatarium.

Alt dette tæller kun lidt over for det faktum, at Repertoriet formentlig endnu for mange generationer vil forblive det vigtigste hjælpemiddel til kendskabet om Danmarks middelalderbreve ca. 1375–1513.

Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark, udgivne ved Anna Hude. 1897. Udsolgt. Reprotryk 1971. 15 kr. (ISBN 87 7500 421 6)

Af omfang Selskabets mindste kildeudgave. De 10 aktstykker fylder kun 45 tekstsider og udgør derfor en velegnet kildegruppe til undervisningsbrug, selv om den hverken er forsynet med ordforklaringer eller realkommentarer.

Kilderne til det politiske spil omkring Erik af Pommerns afsættelse er henrettet i flere arkiver og falder delvis uden for Repertoriets rammer. Udgaven er derfor et kærkomment supplement med den fuldstændige plattyske ordlyd til erstatning for Hvitfeldts danske oversættelser.

Missiver fra Kongerne Christiern I.s og Hans's Tid, udgivne ved William Christensen. 1.–2. bind. 1912–14. 60 kr. (ISBN 87 7500 045 8)

Som et led i planerne for en fortsættelse af Repertoriet ud over 1450 vedtog Selskabet 1909 en fuldstændig udgave af missiver fra Christian I.s og Hans' regeringsperiode, altså både et supplement og et modstykke, da lukkede breve er langt mere varierede i deres udtryksform end de åbne og derfor vanskeligere at gengive i udtog. Første bind omfatter alle kgl. missiver – også de tidligere trykte – hvis tekst er fuldstændigt bevaret, i alt ca. 400, mens andet bind omfatter ca. 350 private missiver, deraf et stort antal udaterede. De private breve er enten fra private personer til medlemmer af kongefamilien eller vekslet mellem privatpersoner indbyrdes. Afgrænsning i forhold til Slesvig-Holsten og Norge-Sverige svarer stort set til Repertoriets.

Flertallet af breve er på dansk, og udgaven er på grund af det store ordforråd en guldgrube for nordiske filologer.

Danske middelalderlige regnskaber

Midt i de fattige 1930'ere, da akademikerarbejdsløsheden ramte endnu hårdere end i dag, kunne man se til ende på Repertoriet, og Selskabet besluttede da at kaste sig ud i en endnu større og vanskeligere opgave, nemlig en udgave af Danmarks middelalderlige regnskaber – såvel gejstlige som verdslige og private som statslige. Selv om kun ubetydelige rester af den samlede regnskabsmasse har overlevet, ville det dog blive et omfattende projekt, hvori adskillige personer måtte involveres. Udgaven blev planlagt til flere rækker med talrige bind. Vanskelighederne ved at realisere den storstilede plan har hidtil vist sig at være uoverstigelige. I de forløbne 40 år er der kun udsendt 2 bind, og et nyligt forsøg på at realisere dele af planen er strandet på manglende bevilling.

Danske middelalderlige Regnskaber. 1. række 1. bind. Hof og Centralstyre, udgivet ved Georg Galster. 1944–53. 45 kr. (ISBN 87 7500 087 3)

Udgaven omfatter regnskaber fra årene 1447–1533. Blandt mange kan nævnes kong Hans' og dronning Christines regnskabsbøger fra 1487, hofholdningsregnskaber 1496–1521 og 1527–30, regnskaber for krigen i Ditmarsken, mandtal bl.a. fra København 1510, rejsseudgifter, vareleverancer 1508–11, omslagsregnskaber, kronens indtægter 1523–24, kongens lån 1531 og gæld 1533. En hovedgruppe i udgaven er regnskaber aflagte for hertug Frederik 1488–1512, som også omfatter rejser, omslag, vareleverancer og meget mere.

Udgaven er forsynet med sted-, person- og sagregister samt en oversigt over mønt, mål og vægt.

Danske middelalderlige Regnskaber, 2. række 1. bind. Lensregnskaber I, under udgivelse ved Sune Dalgård under tilsyn af Erik Kroman og C. A. Christensen.

Udgivelsesmåden for lensregnskaberne har voldt megen tvivl og diskussion i Selskabet. Dette bind var sammen med endnu et bind planlagt af den oprindelige udgiver Astrid Friis. Det skal omfatte lensregnskaberne og -jordebøgerne indtil 1523 bortset fra de fynske, der er beregnet at ville udgøre et eget bind.

Danske middelalderlige Regnskaber, 3. række 1. bind. Roskildeskirkens Jordebøger og Regnskaber, udgivet ved C. A. Christensen. 1956. 40 kr. (ISBN 87 7500 097 0)

Udgaven indeholder først og fremmest den store jordebog over roskildebispens jordegods, påbegyndt i året 1370. Desuden regnskaber for bispens fadebur 1522–24, for de biskoppelige indtægter af landet Rügen 1486–1505 samt forskellige inventarier og lign. fra omkr. 1500. Endvidere domkirkens fabricaregnskaber fra 1504–1520.

Danske middelalderlige Regnskaber, 3. række 2. bind. Roskilde St. Agnete klostres jordebøger og regnskaber 1508–15. Planlagt udgave ved Thelma Jexlev under tilsyn af Aksel E. Christensen og C. A. Christensen.

Udgaven af Agnete klostres jordebogsregnskaber blev vedtaget 1969/70, og manuskript forelå 1972. Hensigten er at fravige den sædvanlige fuldstændige, men stort set ukommenterede udgivelse og i stedet anvende en delvis tabellarisk opstilling. Kun én jordebogstekst udgives, derimod alle indtægtsposter. Af hensyn til det rige navnestof anføres dog samtlige person- og stednavneformer. Eksempelvis belyses forholdet mellem de sjællandske lokaliteter Lundby/Lyndby/Lyngby's navneformer. Udover den indledende redegørelse for håndskrifter m.v. er der til de enkelte bebyggelsesenheder knyttet en realkommentar.

Ved siden af de noget ældre Skovklosterregnskaber er disse de eneste bevarede flerårige regnskaber af gejstlig proveniens for samme godsmasse.

Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534–1540, udgivne ved Georg Galster. 1934. 30 kr. (ISBN 87 7500 081 4)

Reynold Junge blev møntmester i 1534, og de her udgivne regnskaber giver et betydningsfuldt indblik i de usædvanlig store udmøntninger, der fandt sted i forbindelse med Grevens Fejde. Ved siden af udmøntningerne varetog Reynold Junge også sine egne interesser i en sådan grad, at han 1540 blev fængslet for underslæb. Det udgivne materiale omfatter regnskaber, antegnelser, møntmesterens svar herpå, forskrift for forhøret over ham og hans bekendelser om sine pengeanbringelser. Junge opnåede forlig med kongen, og han blev atter møntmester umiddelbart før sin død i 1546. Udgaven indledes med en redegørelse for udmøntningen og møntforholdene i denne periode. Regnskaberne er ført på et letlæseligt nedertysk, og bindet er forsynet med ordforklaringer og navneliste.

Svaning-Hvitfeld. Svanings Danmarkskrønike 1241–1282, sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst, udgivet ved Kr. Erslev. 1928. Udsolgt. (ISBN 87 7500 076 8)

Udgaven er den afgørende dokumentation mod den ældre tillid til Hvidfeldts Danmarkskrønike (1595–1604) som sikker sandhedsvidne om dansk middelalderhistorie. For en dramatisk periode i dansk historie viser Erslev, hvor nær Hvidfeldt har udnyttet sin forgænger, righistoriografen Hans Svanings ældre fremstilling, og hvor sjældent de to historikere har kunnet bygge på kilder, der senere er gaaet tabt; de har normalt nøjedes med at udbygge den magre overlevering med egne kombinationer, men ud fra forskellige synspunkter.

16.–17. århundrede

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup. 1879. Udsolgt. (ISBN 87 7500 000 8)

Danske Kancelliregistranter 1535–1550, udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup. 1881–82. Udsolgt. (ISBN 87 7500 010 5)

Udgaven af »Kong Frederik den Førstes danske Registranter« var Kildeskriftselskabets første publikation, og udgiverne var blandt initiativtagerne til selskabets oprettelse i 1877. Allerede på dette tidspunkt forelå der tilsagn fra det nystiftede Carlsbergfond om støtte til udgivelsen. Det var det første historiske arbejde, fondet ydede støtte til.

Med rette fastslår udgiverne i forordet, at de kopibøger, der førtes i det kongelige kancelli over udgåede breve, er en af hovedkilderne til Danmarks nyere historie – forstæet som tiden efter middelalderens slutning. Sådanne

kopibøger er bevaret siden Christian II's tid, men omfatter i begyndelsen fortrinsvis de »åbne breve«, der er rettet til offentligheden og af særligt vigtigt indhold. Om de »lukkede breve« (missiver) til enkeltpersoner gjorde man notitser (tegnelser) om indholdet, men tog ikke fuldstændige kopier. Da Kancelliet i 1535 gik over til at føre sammenhængende rækker af registranter over udgåede breve, fik de to grupper betegnelserne »registre« og »tegnelser«.

I begge de ovennævnte udgaver er brevene hovedsagelig gengivet i forkortet form (regest), men med bevarelse af hele det saglige indhold. Kun egennavne og specielle udtryk er her gengivet i original retskrivning. De vigtigste breve er derimod aftrykt bogstavret in extenso. Dette gælder også hele Frederik I's tegnelsesbog 1531–32, hvilket dog begrundes med dennes uregelmæssige karakter. »Danske Kancelliregistranter 1535–1550« omfatter kun »registre over alle lande«, idet »tegnelserne« indtil 1550 blev udgivet i »Danske Magazin«. Udgivelsen af Kancelliets kopibøger er for tiden efter 1550 videreført i Rigsarkivets regest-udgaver »Kancelliets Brevbøger«.

De Hansborgske Registranter, udgivne ved Emilie Andersen. 1.–2. bind. 1943–49. 1. bind 30 kr., 2. bind 36 kr. (ISBN 87 7500 083 0)

Hertug Hans d. Ældre, broder til kong Chr. III, regerede 1544–80 fra sin hovedresidens Hansborg i Haderslev dele af Slesvig og Holsten med stor omhu og energi. Fra hans kancelli er bevaret en samlet række registranter, der vidner om mønstergyldig administration. Fra disse registranter har arkivar Emilie Andersen som bd. I i en større serie »De hansborgske Registranter« udgivet Forordninger 1544–1580. Disse forordninger m.v. er trykt in extenso på nedertysk med et ret udførligt uddrag på dansk. Som bd. 2 udsendes med Emilie Andersen som udgiver Breve i Uddrag 1543–1549. Kancellibrevene er gengivet i referat på dansk.

Arbejdet med udgivelsen af amtsrets- og landretsdomme var ikke afsluttet ved Emilie Andersens død 1970, men er blevet fortsat af pastor emer. Anders Andersen, Haderslev. Disse domme, der vil fylde 3 bd., gengives in extenso på nedertysk med udførlige referater på dansk.

Frederik II.s Enke Dronning Sophies Kopibøger 1588–1617, udgivne ved Svend Thomsen. 1937. 30 kr. (ISBN 87 7500 082 2)

Prins Christian (V.)s Breve, udgivne ved Emil Marquard og J. O. Bro-Jørgensen. 1.–2. bind. 1952–56. 60 kr. (ISBN 87 7500 091 1)

Da Frederik II i 1572 indgik ægteskab med Sophie af Mecklenburg, blev krongodset på Lolland og Falster tillige med Nykøbing by og slot anvist den nye dronning som livgeding med henblik på hendes forsørgelse under en eventuel enkestand. Frederik II døde 1588, og i de følgende 43 år styrede enkedronningen med stor energi og økonomisk sans det udstrakte lolland-falsterske krongods. Det nødvendiggjorde oprettelsen af et kancelli og anlæggelsen af kopibøger, der er ført efter samme principper som de i det kon-

gelige kancelli anvendte. Dronning Sophies kopibøger supplerer det i »Kancelliets Brevbøger« udgivne brevstof og er udgivet i regest-form efter samme mønster. Som tillæg er medtaget bestallinger for enkedronningens personale, og hendes hofreglementer er aftrykt in extenso. Henimod 1617 aftager antallet af breve, og efter dette år er ingen kopibøger bevaret. Den senere periode af dronning Sophies fortsat energiske virksomhed belyses således ikke af udgaven.

Christian IV's ældste søn, den udvalgte prins Christians breve er, hvad hovedindholdet angår, en fortsættelse af dronning Sophies, idet lensindtægterne af Lolland og Falster blev henlagt til hans underhold efter farmodernes død 1631. Efter prinsens bryllup i 1634 med Magdalena Sibylla af Sachsen tog parret fast ophold på Nykøbing slot. I perioden 1631–34, da den udvalgte prins førte regeringen i hertugdømmerne, indeholder hans breve også bidrag til Slesvigs og Holstens historie. Den største gruppe, kancellibrevene 1626–47, er udgivet i regest-form, medens prins Christians egenhændige breve er aftrykt in extenso efter originalerne i prinsens arkiv og anbragt som tillæg i bind II.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia. 1.–7. bind. 1878–91. Udsolgt. Reprotryk af 1.–8. bind. 1969–70. 300 kr. hæftet (ISBN 87 7500 400 3) 375 kr. indb. (ISBN 87 7500 401 1)

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved Johanne Skovgaard. 8. bind. Supplementsbind til C. F. Brickas og J. A. Fridericias udgave. 1947. 30 kr. (ISBN 87 7500 088 1)

I modsætning til sin fader, Frederik II, hvis skriftsprog man har karakteriseret som »cirkusdansk«, udtrykte Christian IV sig kernefyldt og velformuleret, ofte endda temperamentsfuldt og ikke uden islæt af dialekt. Brevene afspejler nøjagtigt den enorme spændvidde, som var både majestæten styrke og svaghed; skalaen rækker fra det højeste, politiske – hjemlige og internationale – beslutningsplan til fortabelse i ligegyldige, men stadig kulturhistorisk værdifulde detaljer, og brevene vidner tillige om kongens kamp for at hævde kongemagtens ret til at disponere politisk og finansielt friere, end rigsrådet kunne affinde sig med, navnlig i hans senere år. Den monumentale udgave hører derfor naturligt nok til selskabets tidligste og vigtigste publikationer, og den er senere efter nyfund, bl.a. i udenlandske arkiver, blevet suppleret med et 8. bind.

Kong Christian IV's Skrivekalendere. Planlagt udgave ved Helge Gamrath.

Udgaven skal som et naturligt supplement slutte sig til udgaven af Christian IV.s egenhændige Breve. Skrivekalenderne, der tidligere har været trykt på mindre tilfredsstillende måde, omfatter årene 1607–08, 1614, 1616–21, 1625, 1635 og 1639 (hvortil kommer excerpter i senere afskrift fra enkelte andre år). Kongens indførsler i kalenderne rangerer som kildemateriale højt blandt kilderne til Danmarks historie i det 17. årh.s første halvdel og giver

sammen med de egenhændige breve et enestående indtryk af kongens person og hele virke.

Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid, udgivne ved Emil Marquard. 1918. 30 kr.

(ISBN 87 7500 054 7)

Udgaven, der omfatter kammerskriver Christoffer Gabels regnskaber for 1652 og 1655–56 og en ubrudt række af regnskaber fra hele Christian V.s regeringstid – ført af overkammerjunker A. L. Knuth 1670–1699, indeholder en mængde kulturhistorisk, topografisk og personhistorisk stof, der belyser livet og forholdene ved Frederik III.s og især Christian V.s enevældige hof. Omfattende registre – bl.a. et stort sagregister.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558–1660, udgivne ved V. A. Secher. 1.–6. bind. 1887–1918. Udsolgt. (ISBN 87 7500 017 2)

Den eneste samling, som dækker det danske lovgivningsstof for perioden 1558–1660, uden hensyn til den form, hvori en lov blev udstedt. Samlingen begynder med den såkaldte »koldingske reces« fra 1558, som gentager de fleste større love udstedt siden Reformationen i 1536. Medtaget er lovgivningen vedrørende Danmark, herunder også de senere afståede provinser, Skåne, Halland, Blekinge og Gotland. Udeladt er afgørelser af enkelte tilfælde, bevillinger o.l. Lovene gengives i deres oprindelige ordlyd, kun bestemmelser af overvejende administrativt indhold meddeles i uddrag. De vigtigere love indledes med en historisk redegørelse, og overalt gives oplysning om lovenes kilder. Samlingen er forsynet med udførlige registre.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid, udgivne ved Kr. Erslev. 1.–3. bind. 1883–90. Udsolgt. (ISBN 87 7500 012 1)

Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid, udgivet ved C. Rise Hansen, 1. bind. 1959. 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 100 4), 42 kr. indb. (ISBN 87 7500 101 2). 2. binds 1. halvbind. 1974. 56 kr. hæftet (ISBN 87 7500 126 8) 64 kr. indb. (ISBN 87 7500 127 6), 2. binds 2. halvbind. 1975. 56 kr. hæftet. (ISBN 7500 128 4) 64 kr. indb. (ISBN 87 7500 129 2)

Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660–1676, udgivne ved J. Lindbæk. 1.–2. bind. 1903–10. 60 kr. (ISBN 87 7500 040 7)

Udgivelsen af »Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid« blev vedtaget i 1881. I den er samlet det

materiale, der findes om Rigsrådets politiske virksomhed og om stændermøderne. Stoffet er ordnet omkring møderne, og der oplyses om indkaldelse, varighed, deltagende råder, forhandlingerne og deres resultat. Udgaven giver et detaljeret indtryk af forfatningslivet i Kristian 4.s tid. En mangfoldighed af enkeltheder kan findes i udgaven, bl.a. om kongen, den kongelige familie, Norge, hertugdømmerne, forhold til udlandet, traktater, styrelsen af riget, finanser, forsvar, krige og befolkningsforhold.

Udgaven er forsynet med en saglig oversigt, navneregister samt en redegørelse for rigsrådets og stændermødernes karakter og myndighed.

I 1944 vedtog Selskabet at fortsætte denne udgave med »Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid«. Det var planen, at denne udgave skulle dække perioden 1648–1660. Udgivelsen er med de foreliggende bind ført frem til 1654. Den er tilrettelagt som Erslevs udgave med aktstykkerne samlet om de enkelte møder; betænkninger, bevillinger o.l. er også medtaget. I bd. 2 er der i større udstrækning end i de foregående bd. inddraget kildemateriale hidrørende fra udenlandske agenter eller gesandter. Begivenhederne omkring Hannibal Sehesteds og Corfitz Ulfeldts fald i 1650–51 er også belyst ved inddragelse af materiale herom. Hvert bind er forsynet med et navneregister.

I 1902 vedtoges udgivelsen af »Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660–1676«. Dette kollegium blev oprettet ved enevældens indførelse som en slags afløsning af Rigsrådet. Det havde ingen lovgivende og dømmende myndighed, men var en rådgivende forsamling, som besvarede kongens spørgsmål. Kollegiets drøftelser omfatter de samme sagområder som de ovennævnte udgaver.

Udgaven er forsynet med sagregister, navneregister og oversigt over kollegiets medlemmer.

Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid, udgivet ved Troels Dahlerup. 1.–2. bind. 1959–69. Udsolgt. (ISBN 87 7500 104 7)

Med kun få lakuner er rigets øverste domstols, det kongelige rettertings protokoller, komplette fra reformationen. De to første bind omfatter perioden frem til ca. 1544, medens en fortsættelse er planlagt. Udgaven omfatter såvel det egentlige retterting som Rigens kanslers domme (Forfølgningsprocessen).

Dommene indeholder en rigdom af ikke mindst retshistoriske, gods- og personalhistoriske oplysninger.

Malmø Rådstueprotokol (Stadsbok) 1503–1548, udgivet ved Erik Kroman i samarbejde med Leif Ljungberg og Einar Bager. 1965. Hæftet udsolgt (ISBN 87 7500 114 4), indb. udsolgt (ISBN 87 7500 115 2)

Malmø Stadsbog 1549–1559. Rådstuerettens, Bytingets og Toldbodrettens Protokol, udgivet ved Einar Bager. 1972. 48 kr. hæftet (ISBN 87 7500 123 3), 56 kr. indb. (ISBN 87 7500 124 1)

Malmø Tingbøger 1577–83 og 1588–90, udgivet ved Leif Ljungberg og Einar Bager i samarbejde med Erik Kroman. 1968. 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 117 9), 42 kr. indb. (ISBN 87 7500 118 7)

Helsingør Stadsbog 1549–56. Rådstueprotokol og Bytingbog, udgivet ved Erik Kroman. 1971. 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 121 7), 42 kr. indb. (ISBN 87 7500 122 5)

Ribe Rådstuedombøger 1527–76 og 1580–99, udgivet ved Erik Kroman. 1974. 42 kr. hæftet (ISBN 87 7500 130 6), 50 kr. indb. (ISBN 87 7500 131 4)

I 1954 vedtoges det at udgive de ældste rådstueprotokoller og tingbøger fra repræsentative købstæder i de gamle danske provinser, for Skåne Malmø, for Sjælland Helsingør og for Jylland Ribe. Det var samtidig de ældste bevarede retsprotokoller fra de danske købstæder. Kort forinden havde Landbohøi Selskab påbegyndt udgivelse af de ældre herreds- og birketingsbøger. Foruden det store lokalhistoriske stof indeholder retsprotokollerne en mængde kulturhistorisk materiale, ligesom de giver bidrag til retshistorien og kirkehistorien. Endelig indeholder de et betydeligt, tildels ubearbejdet, sprogligt materiale.

Fra Malmø er udgivet Rådstueprotokoller 1503–1548, Stadsbog 1549–1559 og Tingbøger 1577–1590. Rådstueprotokollerne indeholder sager vedrørende byens styrelse. Ved siden af at varetage de administrative forretninger fungerede borgmestre og råd (ofte sammen med byfogeden) tillige som domstol, rådstueretten, væsentlig for civile sager, hvorimod de kriminelle sager samt ejendomssager sorterede under bytinget. Rådstueprotokollen 1503–48 spænder over det meste af første halvdel af 16. århundrede med de mange betydningsfulde begivenheder: Christian 2.s erobring af Sverige, hans flugt fra Danmark og Frederik 1.s sejrige felttog, Søren Norbys indfald i Skåne, Grevefejden og Reformationens indførelse. De dramatiske begivenheder har dog afsat sig forholdsvis få spor, derimod bringer bindet en rigdom af lokale, kulturhistoriske og personalhistoriske oplysninger. Den følgende protokol, Stadsbogen 1549–59 har en noget anden karakter, idet den svarer til en senere tids kopibøger, hvor de af byens myndigheder udfærdigede skrivelser registreredes. Udover sager fra rådstueretten, hvor kongens foged nu altid er til stede, indeholder bindet også civile sager (ejendomssager) fra bytinget, endvidere sager fra toldbodretten, som under høstmarkedet fra 15/8–18/9 overtog rådstuerettens og bytingets funktioner. Foruden det lokalhistoriske stof indeholder dette bind adskilligt af mere almindelig historisk interesse. Bindene er forsynet med lokalhistoriske noter og redegørelse for ejendommenes placering i nutidens Malmø.

Bytingbogen 1549–59 er et vigtigt supplement til rådstueprotokollen. Den har på grund af de kriminelle sager, ikke mindst de talrige hekseprocesser, en betydelig mere dramatisk karakter end rådstueprotokollen. Særlig lokalhistorisk interesse har ejendomssagerne, fordi der er redegjort for ejendommens beliggenhed i det nutidige Malmø.

Helsingør Stadsbog omfatter årene 1549–56, den indeholder stof fra både rådstueretten og bytinget. Som Øresundstoldens by havde Helsingør

i højere grad end de øvrige danske byer et internationalt præg, hvad der også giver sig til kende i retsprotokollerne, bl.a. ved indførslen af dokumenter på plattysk, gammel hollandsk og latin. I øvrigt indeholder de to retsprotokoller mange lokal- og kulturhistoriske oplysninger. Af særlig interesse er det, at de benytter en mængde dialektprægede og gammeldags gloser.

En fortsættelse af denne udgave er under forberedelse. Den omfatter årene 1559–65 og bringer desuden et supplement for 1554–55. Bindet kan ventes udsendt i 1977.

Ribe rådstuedombøger 1527–1576 og 1580–1599 indeholder alle de sager, hvori rådet (borgmestre og rådmænd) som domstol har truffet retlig afgørelse. Ligesom de øvrige gamle retsprotokoller giver også rådstuedombøgerne fra Ribe et broget billede af livet i en betydelig købstad i gammel tid. Der nævnes forbindelser med en lang række byer bl.a. i England, Skotland, Tyskland og Holland. Bylivet havde endnu meget af sin middelalderlige karakter, der var således endnu ikke mindre end 19 gilder, hvoraf langt de fleste med helgennavne. Her har retsprotokollerne også en betydelig sproglig interesse.

Malmø Skifter 1. bind, Bofortegnelser 1546–1559, udgivet ved Einar Bager i samarbejde med Thelma Jexlev og Lennart Tomner. 1977. 60 kr. hæftet (ISBN 87 7500 134 9), 70 kr. indb. (ISBN 87 7500 135 7)

Denne udgave, der knytter sig til rådstueprotokollerne og bytingbøgerne, belyser på enestående måde levetilstandene og næringslivets vilkår. Alle samfundsklasser er repræsenteret i skifterne, og der gives oplysninger om de handlendes varelagre og håndværkernes redskaber. Købmandsregnskaberne belyser handelsforbindelserne såvel i Skåne som udenfor landet. Udgivelsen af Malmø Skifter 2. bind. Købmandsregnskaber er under forberedelse.

Forarbejderne til Kong Kristian V's Danske Lov, udgivne ved V. A. Secher og Chr. Støchel. 1.–2. bind. 1891–94. Udsolgt. (ISBN 87 7500 025 3)

Efter Enevældens indførelse i Danmark i 1660 fik kongen tillagt al lovgivningsmagt. Først da realiseredes gamle planer om at udstede en for hele riget fælles lovbog til afløsning af de middelalderlige provinslove, der var indbyrdes forskellige. Allerede i 1661 påbegyndtes arbejdet på at reformere retten på de områder, hvor det var mest tiltrængt, og efterhånden trængte tanken om en almindelig kodifikation igennem. Resultatet blev Danske Lov fra 1683. I »Forarbejderne til Kong Kristian V's Danske Lov« er samlet alle aktstykker af selvstændig betydning for lovarbejdet, for forståelsen af den hidtidige retstilstand og for lovbogens tilblivelse i øvrigt. Kildematerialet er suppleret med de for forståelsen nødvendige oplysninger. Materialet er ind delt efter de kommissioner, der arbejdede på lovbogen. Forholdet til tidligere love og imellem de enkelte udkast og den endelige redaktion oplyses i skematiske oversigter og registre.

Roskilde Kapitels Jordebog 1568, udgivet ved J. O. Arhning. 1966. 40 kr. (ISBN 87 7500 116 0)

Udgaven indeholder en jordebog fra 1568 over domkirkepræaturenes, præbendernes og de forskellige domkirkeinstitutioners jordegods. I noter er gjort opmærksom på, hvilke ændringer der i tiden 1536–1568 er indtrådt på dette gods, således at dets bestand i katolicismens sidste dage kan fastslås. Som indledning til de enkelte godscorpora findes fortegnelser over middelalderlige adkomstbreve.

Københavns Universitets forhandlingsprotokoller 1599–1618. Planlagt udgave ved Vello Helk.

I anledning af Københavns universitets 500-års jubilæum 1979 har selskabet vedtaget at udgive de ældste bevarede forhandlingsprotokoller, som giver læseren et grundigt indblik i datidens universitetsproblemer. Foruden rutinesagerne (ansættelser, fordeling af præbender o.l.) afspejles tidens religiøse stridigheder, belyses professorernes og studenternes skærmydsler indbyrdes og med andre, samt forholdene på universitetets gods og forbindelser med udenlandske universiteter. Lærde sager drøftedes på latin, jævner anliggender refereres på dansk. Deri kan fås oplysninger om såvel de højere religiøs-filosofiske som almindelige dagliglivets problemer, om kulturelle strømninger og økonomiske forhold.

Registratur over Københavns Universitets arkiv 1633. Planlagt udgave ved Susanne Krogh Bender og Ejvind Slottved.

Selskabet har i 1975 vedtaget at udgive denne arkivregistratur, der foruden at være en arkivregistratur og kilde til Københavns Universitets historie også er en vigtig kilde til landbo-, kirke- og personalhistorie som følge af Universitetets mangeartede virksomhed bl.a. som jordsbesidder og rådgiver i religiøse anliggender.

Håndskriftet er delt i 3 bøger, hvoraf den første omfatter materiale til og med Christian 3.s tid, den anden materiale fra Frederik 2.s tid og den sidste materiale fra Christian 4.s tid frem til ca. 1640. Hver bog er inddelt i kapitler efter saglige kriterier. Foruden breve er regnskaber, jordebøger og forhandlingsprotokoller optaget. Udgaven vil blive forsynet med person- og stednavneregister, et kronologisk register over de optagne numre samt et sagregister.

Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle, udgivne ved Gustav Bang. 1898–99. 30 kr. (ISBN 87 7500 039 3)

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udgivne ved Emil Marquard. 1.–3. 1929–41. 90 kr. (ISBN 87 7500 077 6)

Mogens Gyldenstiernes og Anne Sparres arkiv har sin plads i en række af omfattende adelige privatarkiver fra 1500-tallets første halvdel. Det leverer

ikke blot et centralt materiale til belysning af hr. Mogens' (d. 1569) og andre ledende rigsråders politiske virksomhed på højeste, politiske plan, men kaster også lys over en højadelig foretagervirksomhed, som endnu var karakteristisk for grupper af denne periodes østdanske højadel, kombinationen af godsdrift og købmands- og rederivirksomhed af internationalt format. Modsætningsvis viser Kristoffer Gøyes (d. 1584) og Birgitte Bøllers (d. 1595) korrespondance med slægninge og fogeder – suppleret med upubliceret regnskabsmateriale – hvorledes adelen nu samler sin opmærksomhed om sin godsdrift, dens forretningsmæssigt tilrettelagte produktion og afsætning. Herudover indeholder brevmaterialet – ofte nok ubehjælpsomt i formen – store mængder af oplysninger af personal- og kulturhistorisk stof af høj rang.

18.–19. århundrede

Luxdorps Dagbøger, udgivne ved Eiler Nystrøm. 1.–2. bind. 1915–30. Udsolgt. (ISBN 87 7500 048 2)

Bolle Willum Luxdorph (1716–88) var embedsmand, lærd humanist og skønånd. Han beklædte en række høje embeder og sluttede sin kancellikarriere som førstedeputeret fra 1773 til sin død, han var præsæs i Videnskaberne Selskab, og han var litterat og ivrig bogsamler. Hans dagbøger er ikke egentlige dagbøger, men skrivekalendere, ført i årene 1745, 1747–48 og 1757–88. I en oftest meget kortfattet form er alt forefaldende medtaget, stort og småt, privat og offentligt mellem hinanden, afspejlende hans mange gøremål, interesser og kontakter. Få samtidige har efterladt en dagbog mere righoldig end denne. Foruden en lang indledning indeholder udgaven et af dagbogens lapidariske form nødvendiggjort og meget omfattende note- og henvisningsapparat.

Inkvisitionskommissionen af 20. januar 1772, udgivet ved Holger Hansen. 1.–5. bind. 1927–41. 150 kr. (ISBN 87 7500 057 1)

Den 20. januar 1772, 3 dage efter Johann Friedrich Struensees og Enevold Brandts arrestation, nedsattes ved kgl. kabinetsordre en inkvisitionskommission til at dømme Struensee og hans medskyldige. Kommissionen skulle gennemgå de arresteredes papirer og breve, som henlå i deres – ved arrestationen forgledele – værelser på slottet, afholde retshandling i justitsagen mod dem og afsige dom.

Når bortses fra forhørsprotokollerne er de væsentligste dele af kommissionens arkiv – inklusive de beslaglagte papirer – udgivet i disse 5 bind. I det første er kommissionens egne dokumenter vedrørende sagen, og i de følgende de fleste af de hos de arresterede, brødrene Struensee, Enevold Brandt og general Gähler, beslaglagte breve.

Forholdet mellem dronningen og Struensee behandledes ikke af denne, men af en særlig kommission, der blev nedsat den 13. marts 1772.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved J. A. Fridericia. 1888. Udsolgt. (ISBN 87 7500 024 1) Reprint. 1973. 50 kr. indb. (ISBN 87 7500 422 4)

Denne udgave indledes med bestemmelser fra 1600-tallet om indskrænkning af bønderkarlenes frihed til at forlade stavnen og går nærmere ind på landmilitiets ophævelse og genoprettelse med stavnsbåndets indførelse 1733, hvorefter ingen bonde mellem 14 og 36 år uden godsejerens tilladelse måtte fraflytte fødegodset. Den belyser endvidere regeringens overvejelser og bestemmelser om stavnsbåndets ordning 1733–67, giver en række eksempler på virkninger og misbrug (af stavnsbåndet) mellem godsejere og bønder og refererer sluttelig forhandlinger og beslutninger om stavnsbåndet, dets indskrænkning og afskaffelse 1767–88.

Officeren P. L. Oxholms rapport til Generaltoldkammeret af 30. august 1780 med tilhørende 30 kort og tegninger. Planlagt udgave ved Morten Westrup.

Oxholm, som i 1777 blev sendt til det danske Vestindien for at undersøge øernes befæstningsanlæg, var den betydeligste dansk-vestindiske kartograf i ældre tid. Hans kort og tegninger værdsættes højt som historiske kilder på grund af deres nøjagtighed og detaljerighed. Efter sin rejse på øerne afgav han i 1780 en omfattende rapport, bilagt 30 kort og tegninger, til hver af hvilke svarer et afsnit i rapporten. Kort- og tegningsmaterialet falder groft set i tre grupper: For det første kort over større eller mindre dele af øerne og byerne, for det andet tegninger af og planer over en række kongelige, civile bygninger med større eller mindre betydning for de militære anlægs placering og indretning (generalgouvernementshuset i Christianssted, hospitaler, told- og vejerboder, pakhuse etc.), og for det tredje de egentlige militære bygninger og anlæg. Rapporten indeholder først en lang indledning, hvori der redegøres for de natur- og klimabestemte såvel som for de politiske og bebyggelsesmæssige betingelser for at indrette et forsvarsvæsen på de danske øer. Derefter følger som nævnt kommenterende afsnit for hvert kort og tegning.

Niels Rosenkrantz: Journal du Congrès de Vienne 1814–15, publié par Georg Nørregård. 1953. 30 kr. (ISBN 87 7500 095 4)

På den berømte Wienerkongres 1814–15 var Danmark repræsenteret ved kong Frederik 6., udenrigsminister Niels Rosenkrantz og gesandten Chr. Bernstorff. Dagbogen følger disse herrers deltagelse i fester og møder med de mange berømte statsmænd, der var til stede, og giver et indtryk af kongens pinlige stilling over for zar Alexander. Frederik 6. forlod i utilfredshed kongressen, før den sluttede; men ved Rosenkrantz' utrættelighed og Bernstorffs indflydelse lykkedes det at skaffe Danmark tålelige vilkår over for Sverige og dets kronprins Carl Johan, den forhenværende marskal Bernadotte i Napoleons tjeneste.

Betænkninger fra Christian VIII's Tid om Styrelsen af det danske Monarki, udgivet ved Niels Petersen. 1969. 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 119 5), 42 kr. indb. (ISBN 87 7500 120 9)

Udgaven omfatter 31 dokumenter fra årene 1840–41 og 1846–48. De er udarbejdet af kongen selv, medlemmer af Gehejmestatsrådet eller andre fremtrædende embedsmænd. De repræsenterer en skriftlig dialog mellem kongen og hans nærmeste rådgivere om de problemer, der rejste sig dels af de nationale modsætninger indenfor monarkiet, dels af de voksende krav om en modernisering af monarkiets forfatning og administration. Udgavens sidste dokument er udkast til kgl. kundgørelse af 28. januar 1848 om en fælles stænderforfatning for det danske monarki. Under de efterfølgende begivenheder mistede betænkningerne deres aktualitet. De var kun kendt i en snæver kreds. De blev lagt til side og glemt. Først i 1934 kom de påny for dagen i Statsministeriet.

Governør Edward Carstensens Indberetninger fra Guinea 1842–1850, udgivet ved Georg Nørregård. 1964. Udsolgt. (ISBN 87 7500 112 8)

Edward Carstensen var den sidste guvernør for de danske etableringer på Guineakysten, det nuværende Ghana. Disse besiddelser blev solgt til England 1850; de gik tilbage til 1658 og var i mange år kun befæstede handelsstationer; men i 1780'erne begyndte man at opdyrke landet og at rejse territorialkrav. Carstensen skildrer forholdene i landet og diskuterer fremtidsmulighederne, navnlig i stedet for at føre de sorte til Amerika som slaver at lade dem blive i deres hjemland og lære dem at opdyrke det.

Philip W. Heyman og Tuborg 1873–1893. I–II. Planlagt udgave ved Birgit Nüchel Thomsen.

Udgaven om A/S Tuborgs Fabrikkers grundlægger og mangeårige direktør, grosserer Philip W. Heyman (d. 1893) er et bidrag til entreprenørforskningen og industrialiseringens historie i Danmark. Philip W. Heymans arkiv rummer Tuborgs Fabrikkers bestyrelsesprotokol, generalforsamlingsreferaterne og aktieselskabsregnskaberne mellem 1873 og 1893. Hertil kommer en betydelig brevveksling Tuborg og branchen vedrørende i den samme periode.

I dette materiale kan man følge oprettelsen af det stort anlagte projekt, der var et af de af Tietgen og Privatbanken støttede industrielle aktieselskaber, det belyser beslutningstagerne på højeste plan, deres intentioner og virke sammen med virksomhedens og branchens vilkår i vækstperioden mellem 1873 og 1893.

Bind I ventes udsendt i 1977.

Reprografiske optryk

Reprografiske optryk af andre kildeudgaver

- Sthen Jacobsen: Den Nordiske Kriigs Krønicket, utgifwen af Martin Weibull (1897/1972). 55 kr. indb. (ISBN 87 7500 600 6)
- Kongeloven og dens Forhistorie. Aktstykker udgivne af de under Kirke- og Undervisningsministeriet samlede Arkiver [ved A. D. Jørgensen] (1886/1973). 16 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 601 4)
- Samling af Danske Kongers Håndfæstninger og andre lignende Acter. Af Geheimearchivets Aarsberetninger (1851–58/1974) 40 kr. indb. (ISBN 87 7500 602 2)
- S. Birket Smith: Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi 1602–1673 (1885/1974) 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 603 0)

Reprografiske optryk af ældre værker af kildekarakter

- Arent Berntsen: Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed. (1650–56/1971). 150 kr. indb. (ISBN 87 7500 700 2)
- J. P. Trap: Hertugdømmet Slesvig I–II med kortbilag (1864/1975) 190 kr. indb. (ISBN 87 7500 701 0)
- C. F. Holm: Bidrag til Sundtoldens Historie (1855/1975) 39 kr. hæftet (ISBN 87 7500 704 5)

Reprografiske optryk af fremstillinger af dansk historie

- J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage. Danmarks Historie fra Christian IV's Død til Enevældens Indførelse (1648–60) (1894/1975). 75 kr. indb. (ISBN 87 7500 800 9)
- Marcus Rubin: 1807–14. Studier til Københavns og Danmarks Historie (1892/1970). 55 kr. indb. (ISBN 87 7500 801 7)
- Marcus Rubin: Frederik VI's Tid. Fra Kielerfreden til Kongens Død. Økonomiske og historiske Studier (1895/1970). 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 80 5)
- Kr. Erslev: Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse (1882/1971). Udsolgt. (ISBN 87 7500 803 3)
- Kr. Erslev: Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning (1901/1971). 55 kr. indb. (ISBN 87 7500 804 1)

- C. Paludan-Müller: De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Omrids og Tanker til Forståelse af Danmarks Historie i Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid (1874/1971). 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 806 8)
- C. Paludan-Müller: Grevens Feide I-II (1853-54/1971). 100 kr. indb. (ISBN 87 7500 807 6)
- Knud Fabricius: Kongeloven. Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur- og arveretlige Udvikling. En historisk Undersøgelse (1920/1971). 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 810 6)
- Knud Fabricius: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige. Studier over Nationalitetsskiftet i de skaanske Landskaber i de nærmeste Slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene I-II (1906/1972). 64 kr. indb. (ISBN 87 7500 812 2). III (1952/1972). 55 kr. indb. (ISBN 87 7500 813 0). IV (1958/1972). 55 kr. indb. (ISBN 87 7500 814 9). I-IV 174 kr. indb. (ISBN 87 7500 811 4)
- J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629u-1645 I-II (1876-81/1972). 110 kr. indb. (ISBN 87 7500 815 7)
- Johannes Steenstrup: Normannerne I-IV (1876-82/1972). 220 kr. indb. (ISBN 87 7500 818 1)
- Niels Neergaard: Under Junigrundloven I-II, 1-2 (1892-1916/1973) 300 kr. indb. (ISBN 87 7500 825 4)
- Hans H. Fussing: Herremand og Fæstebonde. Studier i dansk Landbrugs-historie omkring 1600. (1942/1973) 65 kr. indb. (ISBN 87 7500 829 7)
- Axel Nielsen: Specier, Kroner, Kurant. En Studie over den faldende Rigs-daler-værdi i Danmark 1671-1726 (1907/1973). 30 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 830 0)
- Fridlev Skrubbeltrang: Husmand og Inderste. Studier over sjællandske Landboforhold i Perioden 1660-1800 (1940/1974). Udsolgt. (ISBN 87 7500 831 9)
- H. D. Lind: Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm (1889/1974) 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 832 7)
- William Christensen: Unionskongerne og Hansestæderne 1439-1466 (1895/1974). 60 kr. indb. (ISBN 87 7500 833 5)
- William Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede (1903/1974). 90 kr. indb. (ISBN 87 7500 834 3)
- Erik Møller: Helstatens Fald I-II (1958/1974). 135 kr. indb. (ISBN 87 7500 835 1)
- P. V. Jacobsen: Fremstilling af det danske Skattevæsen under Kongerne Christian III og Frederik II (1833/1974) 45 kr. indb. (ISBN 87 7500 839 4)
- Edvard Holm: Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af 18. Aarhundrede (1888/1974) 45 kr. indb. (ISBN 87 7500 840 8)
- F. Dyrlund: Tatere og Natmandsfolk i Danmark (1872/1974) 65 kr. indb. (ISBN 87 7500 841 6)

- Hans Jensen: Dansk Jordpolitik 1757–1919, I–II (1936–45/1975) 132 kr. indb. (ISBN 87 7500 842 4)
- Albert Olsen: Bybefolkningen i Danmark paa Merkantilismens Tid (1932/1975) 36 kr. hæftet (ISBN 87 7500 845 9)
- Industriens Historie i Danmark I–III, udgivet af Axel Nielsen (1943– 44/1975). Udsolgt. (ISBN 87 7500 846 7)
- M. Mackeprang: Dansk Købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV (1900/1975) 64 kr. indb. (ISBN 87 7500 851 3)
- Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. århundrede (1940/1975) 78 kr. indb. (ISBN 87 7500 852 1)
- Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen (1959/1975) 45 kr. hæftet (ISBN 87 7500 854 8)
- V. Falbe Hansen: Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne I–II (1889/1975) 72 kr. indb. (ISBN 87 7500 855 6)
- Edvard Holm: Holbergs statsretlige og politiske Synsmåde (1879/1975) 24 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 856 4)
- Edvard Holm: Om det Syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat i Midten af det 18de Aarhundrede 1746–1770. (1883/1975) 30 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 857 2)
- Edvard Holm: Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie 1770–1773. (1885/1975) 36 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 858 0)
- Edvard Holm: Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede 1784–1799. (1888/1975) 45 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 859 9)
- Gustav Bang: Kirkebogsstudier. Bidrag til dansk Befolkningsstatistik og Kulturhistorie i det 17. Aarhundrede. (1906/1976) 54 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 860 2)
- Helge Nielsen og Victor Thalbitzer: Skatter og Skatteforvaltning i ældre Tider (1948/1976) 66 kr. hæftet. (ISBN 87 7500 861 0)
- Georg Nørregaard: Arbejdsforhold inden for dansk Haandværk og Industri 1857–1899 (1943/1977) 145 kr. indb. (ISBN 87 7500 866 1)
- Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. Første Del indtil ca. 1880 (1938/1977) 145 kr. indb. (ISBN 87 7500 865 3)

*Samlinger af danske historikers afhandlinger
og anmeldelser i reprofisk optryk*

- Erik Arup: Afhandlinger og Anmeldelser I–II (1900–1947/1976–77) 282 kr. indb. (ISBN 87 7500 862 9)

Hidtil utrykte afhandlinger af danske historikere

Poul Jørgensen: Den danske Strafferets Udvikling i Tiden fra Reformationen til Kristian V.s Lov (1889).

Udgivelsen af Poul Johs. Jørgensens guldmedaljeafhandling fra 1898/99 er under forberedelse og kan ventes afsluttet i 1978.

Selskabets medlemmer
1877 – 1977

Stiftende medlemmer

- C. F. Bricka*, arkivar, cand. mag., udtrådt 1892.
Kr. Erslev, professor, dr. phil., rigsarkivar, død 1930.
J. A. Fridericia, professor, dr. phil., død 1912.
S. M. Gjellerup, bibliotekar, cand. theol., død 1910.
A. D. Jørgensen, rigsarkivar, udtrådt 1891.
Fr. Krarup, registrator, cand. mag., død 1910.
W. Møllerup, museumsdirektør, dr. phil., udtrådt 1910.
O. Nielsen, arkivar, dr. phil., udtrådt 1892.
Henry Petersen, museumsdirektør, dr. phil., udtrådt 1896.
V. A. Secher, rigsarkivar, dr. jur., atter indvalgt 1903, død 1918.
S. Birket Smith, overbibliotekar, udtrådt 1892.
Johannes C. H. R. Steenstrup, professor, dr. jur., udtrådt 1895.
C. Weeke, bibliotekar, død 1905.

Indvalgte medlemmer

- A. Thiset*, arkivar, optaget 1881, udtrådt 1913.
G. L. Wad, arkivar, cand. polit., optaget 1889, udtrådt 1893.
C. Nyrop, professor, cand. jur., optaget 1892, død 1918.
Gerhard L. Grove, arkivsekretær, cand. jur., optaget 1892, død 1911.
Axel Olrik, professor, dr. phil., optaget 1892, død 1917.
Hans Olrik, forstander, dr. phil., optaget 1892, udtrådt 1909.
William Christensen, arkivar, dr. phil., optaget 1895, død 1949.
Anna Hude, arkivassistent, dr. phil., optaget 1895, udtrådt 1913.
L. Laursen, rigsarkivar, cand. mag., optaget 1895, død 1936.
M. Cl. Gertz, professor, dr. phil., optaget 1896, død 1929.
Louis Bobé, ordenshistoriograf, lektor, dr. phil., optaget 1902, død 1951.
Chr. Villads Christensen, arkivar, dr. phil., optaget 1902, død 1922.
Aage Friis, professor, dr. phil., optaget 1902, død 1949.
M. Mackeprang, museumsdirektør, dr. phil., optaget 1902, død 1959.
J. Lindbæk, stiftsskriver, optaget 1908, død 1919.
Nina Bang, undervisningsminister, cand. mag., optaget 1910, død 1928.
Ellen Jørgensen, bibliotekar, dr. phil., optaget 1911, død 1948.
Erik Arup, professor, dr. phil., optaget 1917, død 1951.
Knud Fabricius, professor, dr. phil., optaget 1917, død 1967.
Alfred Krarup, bibliotekar, cand. mag., optaget 1917, død 1950.
Eiler Nystrom, arkivar, dr. phil., optaget 1917, død 1950.
Jørgen Olrik, museumsinspektør, cand. mag., optaget 1917, død 1941.
Johs. Brøndum-Nielsen, professor, dr. phil., optaget 1918.

Emil Marquard, arkivar, cand. mag., optaget 1918, død 1950.
Poul Nørlund, museumsdirektør, dr. phil., optaget 1919, død 1951.
Carl S. Petersen, overbibliotekar, dr. phil., optaget 1921, død 1958.
Holger Hansen, landsarkivar, cand. mag., optaget 1922, død 1938.
Svend Aakjær, rigsarkivar, dr. phil., optaget 1928, udtrådt 1929, atter indvalgt 1932, død 1963.
Holger Hjelholt, overarkivar, dr. phil., optaget 1928, udtrådt 1974.
Axel Linvald, rigsarkivar, dr. phil., optaget 1928, død 1965.
Georg Galster, overinspektør, cand. mag., optaget 1932.
Bjørn Kornerup, ordenshistoriograf, overarkivar, dr. theol., optaget 1932, død 1957.
Astrid Friis, professor, dr. phil., optaget 1932, død 1966.
Emilie Andersen, arkivar, mag. art., optaget 1940, død 1970.
J. O. Bro-Jørgensen, arkivar, mag. art., optaget 1940, udtrådt 1973.
Albert Olsen, professor, dr. phil., optaget 1941, død 1949.
C. O. Bøggild Andersen, professor, dr. phil., optaget 1941, død 1967.
Erik Kroman, overarkivar, dr. phil., optaget 1941.
Stig Juul, professor, dr. jur., optaget 1941, død 1969.
Johanne Skovgaard, arkivar, cand. mag., optaget 1944, død 1966.
Aksel E. Christensen, professor, dr. phil., optaget 1948.
C. A. Christensen, redaktør, mag. art., optaget 1950.
Poul Bagge, professor, dr. phil., optaget 1951.
Troels Fink, professor, dr. phil., optaget 1951.
Georg Nørregaard, professor, dr. phil., optaget 1951.
Sune Dalgård, overarkivar, dr. phil., optaget 1952.
C. Ruse Hansen, arkivar, cand. mag., optaget 1952.
Troels Dahlerup, professor, dr. theol., optaget 1957.
J. O. Arhning, lektor, dr. phil., optaget 1958, død 1968.
Kristof Glamann, professor, dr. phil., optaget 1958.
Kristian Hald, professor, dr. phil., optaget 1962.
Einar Bager, fil. dr., optaget 1965.
Johan Hvidtfeldt, rigsarkivar, dr. phil., optaget 1965.
Leif Ljungberg, stadsarkivarie, optaget 1965, død 1974.
Erling Ladewig Petersen, professor, dr. phil., optaget 1965.
Niels Petersen, overarkivar, mag. art., optaget 1965.
Birgit Nüchel Thomsen, arkivar, cand. mag., optaget 1965.
Svend Ellehøj, professor, dr. phil., optaget 1966.
Niels Skyum-Nielsen, professor, dr. phil., optaget 1966.
Svend Gissel, bibliotekar, dr. phil., optaget 1968.
P. Kristian Iversen, landsarkivar, mag. art., optaget 1968.
Johan Jørgensen, arkivar, dr. phil., optaget 1968, død 1969.
Vello Helk, overarkivar, dr. phil., optaget 1969.
Ole Fenger, professor, dr. jur. et cand. art., optaget 1970.
Helge Gamrath, cand. mag., optaget 1970.
Harald Ilsoe, forskningsbibliotekar, cand. mag., optaget 1970.
Thelma Jexlev, arkivar, cand. mag., optaget 1970.
Lennart Tomner, stadsarkivarie, optaget 1970.
Karen Hjorth, cand. mag., optaget 1973.
Morten Westrup, arkivar, cand. mag., optaget 1974.

Selskabets styrelse
1932–1977

Før de nye vedtægter af 1932 havde Selskabet et forretningsudvalg på 3 medlemmer, hvoraf 1 afgik hvert år og ikke straks kunne genvælges. Det er for vidtløftigt at anføre forretningsudvalgets skiftende medlemmer.

Formand: Ellen Jørgensen 1932–38
Axel Lindvald 1938–48
Astrid Friis 1948–66
Sune Dalgård 1966–

Kasserer: Poul Nørlund 1932–38
Georg Galster 1938–59
Kristof Glamann 1959–68
Troels Dahlerup 1968–69
Vello Helk 1969–75
Morten Westrup 1975–

Sekretær: Holger Hjelholt 1932–56
Sune Dalgård 1956–65
Erling Ladewig Petersen 1965–68
Niels Skyum-Nielsen 1968–73
Karen Hjorth 1973–

Oversigten over Selskabets publikationer er udarbejdet af et flertal af Selskabets medlemmer under redaktion af Vello Helk, Karen Hjorth, Thelma Jexlev. Indledningen er skrevet af Sune Dalgård.

111798

DIS-Danmark

1 2 1 3 6 5